

Rajnai Gergely

A demokrácia betegsége – avagy miért nem tudnak egymás mellett békésen megférni politikai oldalak?

Miért tűnik úgy, hogy Magyarországon a politika végletesen megosztott, és mi a megoldás? Nemzetközi összehasonlítás segítségével Rajnai Gergely ezt a kérdést járja körbe elemzésében.

Évek óta halljuk, hogy a demokrácia bajban van itthon is, de egyre inkább a világban is. Sok oka, tényezője van ennek, arról például sokat [írtunk már](#) a Méltányosságnál is, hogy a liberális és a demokratikus elemek közötti konfliktus miként erősödött fel a rendszerváltás óta. Talán ennél is gyakrabban kerül elő, hogy a fő probléma a polarizáció – a politikai oldalak közötti árkok nagyon mélyek, egyre mélyülnek, ez pedig ellehetetleníti a párbeszédet, ami nélkül nem is tud működni a demokrácia. Ez szinte közhelyként elfogadott tény, pedig érdemes közelebbről is megvizsgálni, hogy egyáltalán igaz-e, illetve, ha igen, mégis mi okozza? Egyszerű válasz lenne az, hogy a populista politikusok kommunikációja vezetett ide, és ha megszabadulunk a populistáktól, a probléma meg is oldódik. Ránézve az amerikai és a magyar trendekre, ez azonban közel sem tűnik kielégítő magyarázatnak.

Pedig nagyon egyszerű azt mondani, hogy Donald Trump és Orbán Viktor megjelenése ásta alá a demokráciát, így távozásuk után visszatérhetünk a '90-es/'2000-es évek békés, demokratikus kormányzásához. Ez azonban azt jelentené, hogy Amerikában 2016, Magyarországon 2010 előtt nem volt látványos polarizáció, azóta vált vészessé a helyzet. Ez azonban korántsem igaz, a folyamatok dinamikája egészen más, a populizmus megjelenése legfeljebb reakció a polarizáció megjelenésére, nem pedig okozója annak.

A helyzet ennél sokkal bonyolultabb. Az valóban igaz, hogy egy polarizált országban nehéz jól működő demokráciát fenntartani, de a polarizációt sokan félreértik: ez napjainkban elsősorban *érzelmi*

jelenség, ami azt is jelenti, hogy sokkal mélyebb gyökerei vannak, mint amit néhány politikai mozgalom eltűnése megoldana. Bár a politikusok sokszor szítják is az ellentéteket érdekeiknek megfelelően, mégsem ők a polarizáció forrásai, hanem a régmúltba visszanyúló társadalmi mintázatok, amelyek megváltoztatása csak igen lassan lehetséges. Ezenfelül a továbbiakban azt is bemutatjuk, hogy a polarizációt elsősorban nem a populizmus, hanem a kétosztatú politika serkenti: akár egy domináns párt van, akár sok párt verseng a hatalomért, a társadalmi feszültség jellemzően alacsonyabb, mintha két nagy fél küzdelméről szólna a politika.

Háromféle polarizáció

Közpolitikai polarizáció

Ahhoz, hogy igazán a végére járjunk annak, mi is a valódi okozója a polarizációnak, először azt kell tisztáznunk, mit is jelent a polarizáció. Legalább három-négyféleképpen is értelmezhetjük, mit is jelent, hogy mélyülnek a politikai árkok, mert nem világos, az árok milyen oldalak között is húzódik. Az első definíció azokat az eseteket írja le, ahol egyes konkrét ügyekben nem tudnak dűlőre jutni a felek, azaz nem értenek egyet abban, hogy milyen irányba kéne vinni egy adott szakpolitikát (pl. emelni vagy csökkenteni kell egy adott adókulcsot). Ez a közpolitikai polarizáció, amikor a két oldal között szakmailag áthidalhatatlan távolság van. Nem ez azonban a mai demokráciák fő problémája. Magyarországon a két fő oldal (a Fidesz és a Tisza) az alapvető

irányokban sokszor egyetért; a közéleti diskurzus nem a szakpolitikai vitáktól hangos. Az érdemi vádak inkább moralitásról és kompetenciáról szólnak, azaz ki korrupt és ki alkalmas a vezetésre, nem pedig arról, hogy jó vagy rossz az irány, amit képviselnek.

Ideológiai polarizáció

Sokkal relevánsabb a polarizáció második típusa, az ideológiai polarizáció, amelynek eredményeképpen az egyes politikai táborok közötti ideológiai távolság válik egyre hatalmasabbá. A politikai táborok egyre távolabb határozzák meg magukat egymástól, a jobboldal és a baloldal között nincs semmiféle átjárás, a mérsékelt álláspont gyakorlatilag megszűnik. Ez már talán ismerősebb a magyar társadalmat figyelve: valaki vagy a jobb-, vagy a baloldalhoz tartozik, a közép szép lassan eltűnt az elmúlt harminc évben, nincs már egy olyan réteg, amely mindkét irányba nyitott.

Érzelmi polarizáció

Számos neves politikatudós (lásd pl. [itt](#)) azonban egyre erősebben hangsúlyozza, hogy a mai korszakot sem a közpolitikai, sem az ideológiai polarizáció nem írja le megfelelően. Ahogy a szakpolitikai irányok elvesztették meghatározó jelentőségüket, úgy az ideológiák szerepe is kiveszőben van: egyre kevésbé meghatározó, hogy valaki bal- vagy jobboldali, liberális vagy konzervatív, ezek a jelzők is háttérbe szorultak. Gondoljunk csak Magyar Péterre – kifejezetten arról az oldalról érkezett, amellyel felvállalta a küzdelmet, saját magát jobboldalinak

vallja, mégis önálló, a szintén jobboldali önmeghatározással rendelkező Fidesszel szembenálló blokkot volt képes kialakítani. Mindeközben folyamatosan az ideológiák meghaladottságára hívja fel a figyelmet („Nincs jobb, nincs bal, csak magyar!"). A polgárok egyre kevésbé keresik az ideológiát, mégis komoly megosztottságot érzünk a társadalomban.

Erre a legjobb magyarázat az érzelmi polarizáció jelensége. Itt már sem egy konkrét ügyben kialakított álláspont, sem az általános ideológiai beállítódás nem számít, hanem kizárólag az, hogy miként érez egyik politikai oldal a másikkal szemben – legyen az akár egészen közel hozzá szakpolitikai vagy ideológiai értelemben. Minél nagyobb az ellenszenv a másik tábor irányában, annál nagyobb az érzelmi polarizáció. A folyamat eredményeként nem elég, hogy az egyik politikai oldalhoz kötődő polgárok rossznak látják a riválisok terveit vagy nem értenek egyet világnézetükkel, de a politikai ellenfelekkel szemben kifejezetten személyes és kollektív haragot éreznek. Nem csak le akarják őket győzni, nem is tartják őket méltónak arra, hogy egy politikai közösségbe tartozzanak velük. A politikai küzdelem az ily módon polarizált társadalomban nem az általuk favorizált közpolitika vagy ideológia minél hatékonyabb érvényesítése, hanem az ellenfelek megsemmisítése, eltüntetésük a közéletből.

Az érzelmi polarizáció jellemzően nem csak a politikai elitet érinti. Szakpolitikai kérdéseken a legtöbbször a politikusok és pártok tudnak összeveszni, de az ideológiai jelzők is náluk jellemzőbbek, az “átlagos”

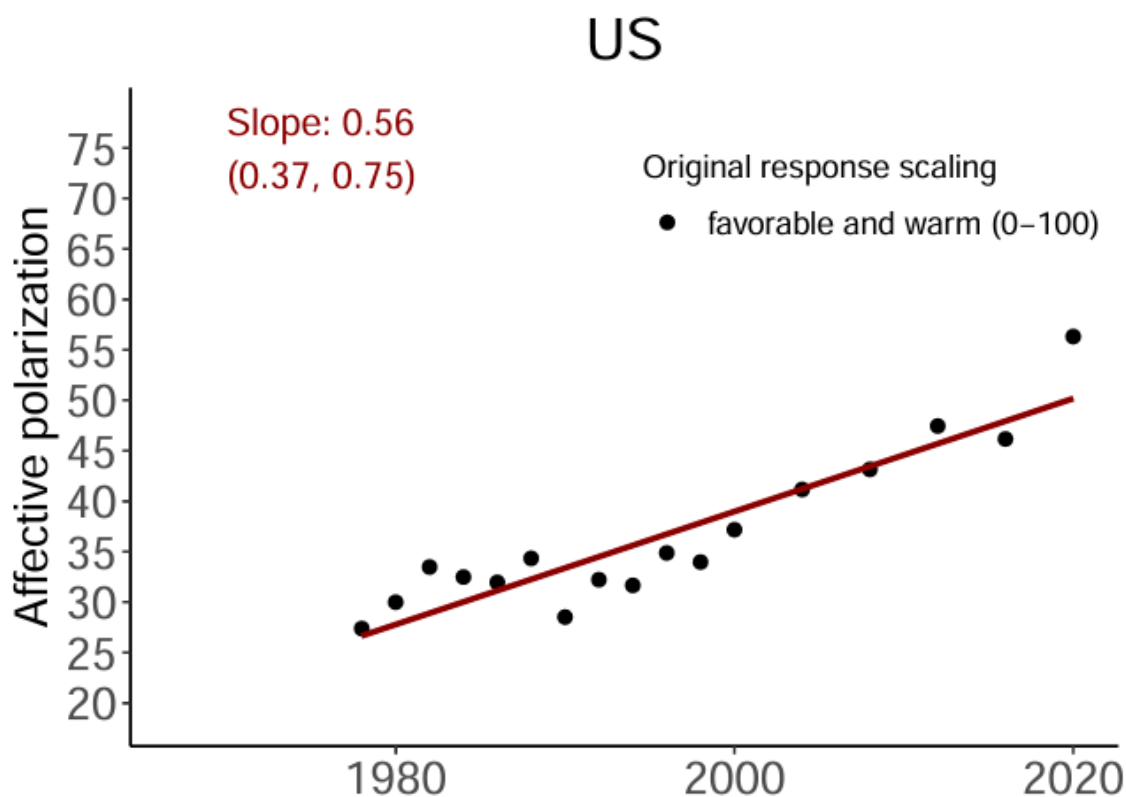
polgárokat kevésbé érinti. Az érzelmi polarizáció azonban a mindennapokban is megfigyelhető, és szinte senkit nem kerül ki: az eltérő politikai táborba tartozó emberek egyre kevésbé érzik azt, hogy a másik oldal híveivel egy közösségbe tartoznának. Ez nem csak a választások idején van így, hanem folyamatosan; a politika áthatja a leghétköznapibb tevékenységeket is.

A helyzetet tovább súlyosbíthatja, ha nem csak a polgárok, hanem a politikai elit tagjai is átveszik az érzelmi polarizáció társadalmi mintáit. Ha a politikusok semmiben nem képesek egyetérteni, kompromisszumot kötni, mindig szükségszerűen ellentmondanak egymásnak, a másik oldalt hazaárulással, maffiaszerű működéssel és ehhez hasonló súlyos vádakkal illetik, és nem tekintik a politikai közösség legitim tagjainak, akkor a liberális demokrácia, ami a felek kölcsönös toleranciájára és a konfliktusok békés, konszenzusos rendezésének elvére alapul, működésképtelenné válhat. Az elit érzelmi polarizációja tehát szükségszerűen eredményezi a liberális demokrácia válságát, így már csak azért sem hagyhat minket hidegen, mert a rendszerváltás során létrehozott rendszer egészét fenyegeti. Éppen ezért a demokrácia helyzetének megítélése szempontjából az érzelmi polarizáció a legfontosabb, ez befolyásolja leginkább a demokrácia minőségét. Így a továbbiakban az érzelmi polarizáció mintázatait tárjuk fel.

A polarizáció trendjei

Ezért is fontos foglalkozni a jelenséggel, a polarizációs helyzet pedig szinte közhelyszerű, hogy folyamatosan romlik. Vannak adataink is arról, miként alakult az érzelmi polarizáció mértéke az elmúlt évtizedekben. A kutatások jellemzően két oldalra bontják a megkérdezetteket: kormánypártiakra és ellenzékiekre. Azt kérdezik meg tőlük, hogy mi a véleményük a másik oldal pártjainak vagy politikusainak teljesítményéről, azaz az ellenzékiek mennyire elégedettek a kormány munkájával, és a kormánypártiak mit gondolnak az ellenzékéről. Minél rosszabb a vélemény a másik oldalról, annál nagyobb az érzelmi polarizáció mértéke.

Az alábbi ábrán egy ilyen kutatás eredményeit láthatjuk 1978 és 2022 között. Minél magasabb értéket jelez egy-egy pont az ábrán, annál nagyobb volt a mért érzelmi polarizáció. Jól látható, hogy egy folyamatos emelkedést tapasztaltak a kutatók, és az elmúlt időszakban (Donald Trump megjelenése óta) felgyorsult a folyamat, és a két tábor egyre rosszabb véleménnyel van a másikról. 40 év alatt megduplázódott a polarizáció mértéke, ami a közkeletű bölcsességet megerősíti.

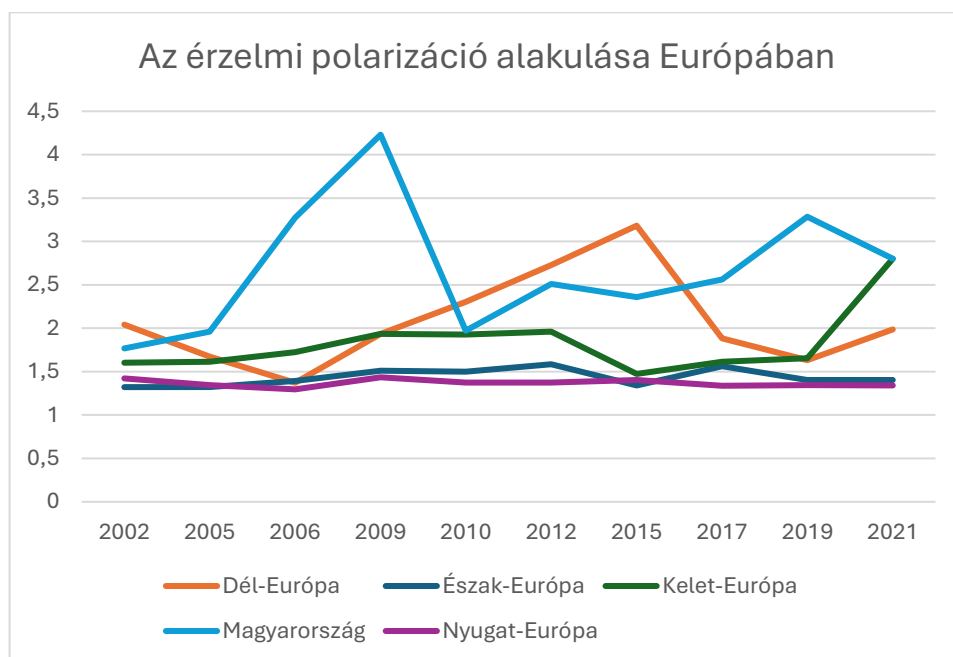
Forrás: [A Stanford Egyetem kutatása](#)

Amerikában ez a helyzet, de minket talán jobban érdekel Európa, azon belül pedig Magyarország. Ehhez egy másik, kissé más módszertannal készült kutatásra kell támaszkodnunk. Ebben minden válaszadónak ugyanazt a kérdést tették fel: mennyire elégedett a kormány munkájával? A polarizáció mértékét pedig az adja ki, hogy a kormánypártiak és az ellenzékiek elégedettsége között mekkora az eltérés. Minél nagyobb a különbség a kormány munkájának megítélésében, annál nagyobbak tekinthető a polarizáció. Ez jól mutatja, mennyire kreálnak maguknak az egyes politikai táborok eltérő

valóságot: egy kevésbé polarizált társadalomban a kormány esetleges jó teljesítményét az ellenzékiek is elismerik, míg a kormány hibáit a saját hívek is belátják, míg egy polarizált társadalomban ugyanazt a teljesítményt teljesen máshogy ítélik meg a polgárok pártállásuktól függően. Ezek a megítélések ráadásul egy szélsőséges polarizált társadalomban csak extrémek lehetnek: valaki szerint vagy tökéletes munkát végez a kormány, vagy elfogadhatatlanul pocsék a teljesítménye, nincs középút – ez maga az érzelmi polarizáció.

Az alábbi ábra az európai régiókban így mért átlagos érzelmi polarizációt mutatja be, Magyarországot külön kiemelve (mi és szomszédaink Kelet-Európához tartozunk ebben a kutatásban, ami elsősorban az Európai Unió országait tartalmazza). Ezek az eredmények már jóval árnyaltabb képet mutatnak, mint az amerikai eset (a stanfordi kutatás egyébként különböző nyugati országokat is vizsgált, egészen változatos eredményeket kapva). Jól látható, hogy Nyugat- és Észak-Európában a polarizáció mértéke egészen alacsony, és szinte semmit nem változott az elmúlt húsz évben. A kormánypárti és az ellenzéki szavazók szinte mindig egyetértenek abban, hogy éppen jól vagy rosszul dolgozik az aktuális kormány.

Forrás: [Patkós Veronika tanulmánya](#)

Dél-Európában kissé más a helyzet. Bár alapvetően ott is alacsony a polarizáció, alig magasabb a mértéke, mint Nyugaton vagy az északi országokban, a gazdasági válság idején hatalmas mértékűre ugrott. Ebben az időszakban ezek az országok hatalmas gazdasági problémákkal küzdöttek, ami a politikát is fenekestül forgatta fel: új, radikális pártok kerültek előtérbe, a korábban megbízhatónak tűnő intézmények iránt csökkent a bizalom; nem meglepő, hogy a kormány munkájának megítélésében is szélsőségesebbé váltak a szavazók. 2017-től azonban mintha újra kisebb lenne az érzelmi polarizáció mértéke ebben a régióban.

A mi régiókban stabilan a nagyobb demokratikus tradíciókkal rendelkező országok szintjénél magasabb mértékű polarizációt lehet tapasztalni, ami viszonylag stabil volt az elmúlt évekig. A 2021-es adatfelvételen elképesztően megugrott a polarizáció, elsősorban az egy csapásra kimagasló lengyel érték okán. A többi országban kis mértékű növekedést lehetett tapasztalni, a lengyel társadalom azonban rendkívüli módon polarizálódott ezekben az években.

Számunkra a legérdekesebb viszont a magyar eset, ami egészen kilóg minden más mintából. A magyar polarizáció *mindig* magasabb volt szinte minden más országnál, egyedül a dél-európai kaotikus időszak alatt nem volt Európa élén (illetve a legújabb adatfelvételnél a lengyel érték is magasabb a magyarnál), de akkor is magasnak számított. A magyar társadalom az egész kontinensen a legpolarizáltabbnak tekinthető, és ez talán egybe is vág a politikát követők megérzésével. Egy másik közhiedelmet viszont könnyedén megcáfolhatunk: [nem a populizmus okozza a polarizációt](#), nem a NER osztotta meg a magyar társadalmat, az eleve polarizált volt, sőt, a polarizáció csúcsa a Gyurcsány-kormány idején, 2006-2009 között volt. Orbán Viktor hatalomra kerülése után a táborok közötti távolság radikálisan csökkent, amíg az elmúlt években újra növekedésnek nem indult. Ezt később még részletesen megvizsgáljuk, de előbb arra keressük a választ, hogy ha nem a populizmus, akkor mi az, ami növeli a polarizációt.

A polarizáció valódi oka

A trendek tehát csak az Egyesült Államokban igazolják azt a megérzést, hogy folyamatosan mélyülnek a politikai árkok. Európában régióról régióra eltérő folyamatok figyelhetők meg, de sehol sem igaz az, hogy a különböző populista politikusok és pártok feltűnése polarizálta a társadalmakat, és a helyzet egyre aggasztóbb. A társadalom megosztásával meggyanúsított pártok, pl. a Nemzeti Tömörülés Franciaországban vagy az Alternatíva Németországért nem változtattak érdemben a polarizáción ezekben a konszolidált nyugati demokráciákban, ahogy nem lehet Orbán Viktor nyakába varrni a magyar polarizációt sem. Hiába tehát a Trump-jelenséget polarizációval meggyőzően összekötő adatsor az Egyesült Államokból, nem állíthatjuk, hogy a populizmus a polarizáció okozója, így más okokat kell keresnünk.

A kérdés az adatok alapján a következő: mi az a jelenség, ami Amerikában az elmúlt évtizedekben folyamatosan erősödik, Nyugat-Európában szinte nem látható, Magyarországon jóval magasabb, mint más európai országokban, és 2006 körül volt a legerősebb idehaza. Erre a rejtvényre nyilván több megoldás is elképzelhető, de talán a leglogikusabbnak az tűnik, hogy amit keresünk, az a *kétpártiság*.

A magyar eset kiválóan illusztrálja ezt. 2002-re tulajdonképpen a magyar politika két táborra szakadt, a Fidesz-MDF-féle jobboldal és az MSZP-SZDSZ által képviselt baloldali blokk között. A kétpárti versengést a 2010-es választás szüntette meg, amikor kialakult a mai napig

érvényben lévő Fidesz-dominancia, azaz egyetlen kiemelkedő párt hosszútávú uralma. 2010 után az ellenzékre a megosztottság volt jellemző: voltak különféle baloldali, liberális, zöld és radikális jobboldali pártok; akinek nem tetszett a Fidesz, válogathatott magának sok, parlamenti képviselőre esélyes alternatíva közül. A paletta az évek során (részben a választási rendszer kényszerére reagálva) egyszerűsödött: a legtöbb ellenzéki párt meggyengült, majd 2022-re már (a Mi Hazánk és az MKKP mellett) egyetlen közös listán indult; a pártok közötti különbségek pedig az átlagos választó szemében eltűntek. Bár nem állt vissza a 2000-es évek kéttömbös versengése, a magyar politika logikája újra a kétpártrendszer felé fordult. Ezzel együtt folyamatosan növekedett is az érzelmi polarizáció mértéke.

A nyugati trendeket is jól magyarázza a kétosztatúság. A fentebb bemutatott ábrák világosan kimutatták, hogy Nyugaton a legválságosabb időszakokban is alacsony maradt az érzelmi megosztottság; alig ingadozott. Ennek oka, hogy szinte minden nyugati demokráciában sokpártrendszerrel találkozunk, ahol az ideológiai skála minden részéről bekerülhetnek releváns pártok a parlamentbe. Még a híresen kétosztatú brit politika is a sokpártiság irányába mozdult el az elmúlt húsz évben, a nemzetiségi (észak-ír, skót és walesi), valamint a Reform Párt (korábbi verziójában Brexit Párt vagy Brit Függetlenségi Párt) megjelenése miatt nem nevezhető már kétpártrendszernek. A többi nyugati országban pedig mindig is volt számos opció a választók számára, ezzel párhuzamosan pedig a polarizáció folyamatosan

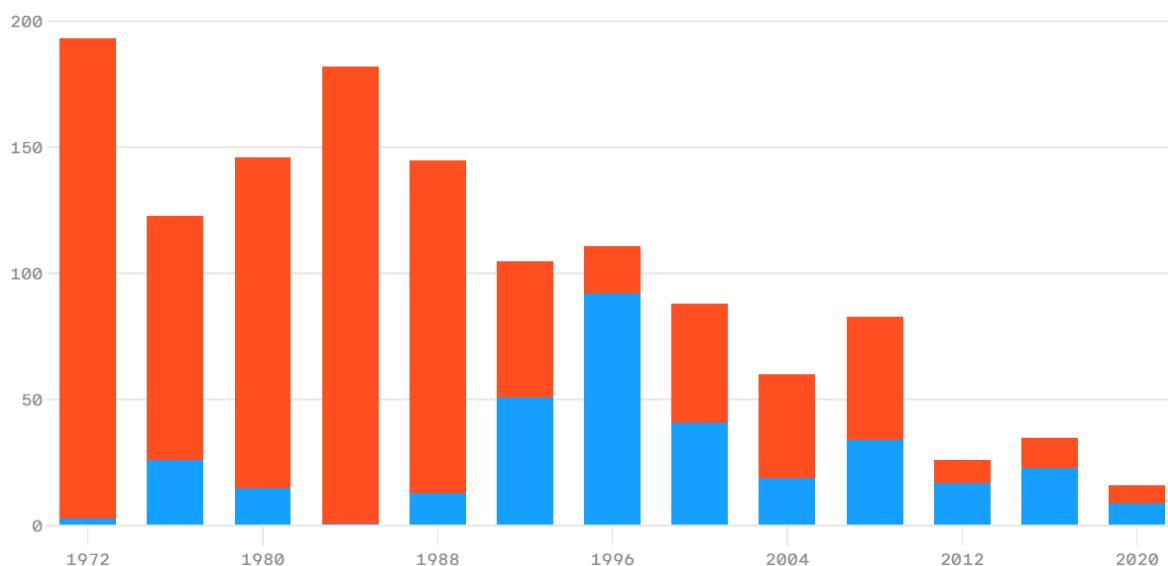

alacsony maradt, mert sosem alakultak ki egymással kompromisszumot kötni képtelen táborok. A folyamatos koalíciókényszer miatt az elit tagjai nem engedhették meg magának, hogy eltávolodjanak egymástól. Az állandó tárgyalások, folyamatosan változó szövetségek hozzászoktatták a társadalmat is ahhoz, hogy nem két, stabil és egymással kibékíthetetlen ellentétben álló tábor harcol egymással, hanem különböző, folyamatosan változó értékeket és érdekeket képviselő csoportok, amik képesek egymással együttműködni.

Első ránézésre az amerikai eset nem illik a mintába, hiszen nyugati, évtizedeken keresztül alacsony polarizációjú országról beszélünk annak ellenére, hogy több mint százötven éve kétpártrendszer van; így stabil és magas polarizációra számítanánk, az adatok pedig nem ezt mutatják (alacsony szintről folyamatos emelkedést láthatunk). A helyzet azonban ennél bonyolultabb. Bár valóban igaz, hogy ugyanaz a két párt uralja az amerikai politikát évtizedek óta, a kétpártiság mértéke mégsem állandó. Az amerikai pártok hagyományosan nem olyanok, mint az európaiak: sokkal nagyobb a belső sokszínűség, különböző államokban egészen mást jelent republikánusnak vagy demokratának lenni, például egy new yorki demokrata jellemzően sokkal progresszívebb nézeteket képvisel, mint egy texasi.

Ráadásul az amerikai polgárok sem érezték úgy, hogy hűségeseznek kell maradniuk egy párthoz. Amennyiben egy konkrét jelölt politikája nem tetszett nekik, az európai szokástól eltérően hajlandóak voltak átszavazni a másik indulóra. Ezt legjobban az úgynevezett

megosztott szavazatok illusztrálják. Ilyen esetről akkor beszélhetünk, ha egy választó lead egy voksot egy adott párti elnökjelöltre, de a másik párt jelöltjét választja a kongresszusi körzetében. Az alábbi ábrán az látható, hogy 1972 és 2020 között hány olyan képviselőházi választókerület volt, ahol az egyik párt jelöltje nyerte az elnökválasztást, de a másik párté nyerte el az egyéni mandátumot (ezek száma kékkel jelölve).

Forrás: [Axios](#)

Az ábrán jól látható, hogy egyre ritkább jelenség a megosztott szavazat. 1972-ben még a kerületek közel felében különböző pártból érkező jelöltek nyerték a két különböző választást, addig ez 2012-re tulajdonképpen eltűnt, és azóta is stabilan alacsony maradt. Ez az erősödő kétpártiságot tükrözi. Míg a két amerikai politikai tábor között a '70-es és '80-as évek között áthidalható volt a távolság és volt átjárás,

addig mára az árkok olyannyira elmélyültek, hogy elképzelhetetlen, hogy egy polgár akár egy választáson belül ingázzon a két párt között. A párthűség jelentősége megnőtt, így a korábbi, diffúz pártlogikából egy valóban kétosztatú politika alakult ki, ahol a pártszimpátia minden más politikai (akár szakpolitikai vagy ideológiai) szempontot felülír. A növekvő kétosztatúság pedig növekvő, és mára extrémé váló polarizációhoz vezetett.

Végül a lengyel adatsor is kiválóan igazolja a kétpártiság és a polarizáció közötti összefüggést. A PiS 2015-ös választási győzelme óta a korábban sokszínű lengyel politika leegyszerűsödött a PiS és a Polgári Platform közötti, folyamatosan éleződő küzdelemre. Ezt a folyamatot kísérte az európai szinten is kimagaslóvá növekedő polarizáció.

A kétpártiság következményei

Legalább egyfajta megalapozott feltevésként elfogadhatjuk tehát, hogy az adatok erős összefüggést mutatnak a kétosztatúság és a polarizáció között. Ennek legvalószínűbb magyarázata a „köztes pártok” kulcsfontosságú szerepe. A legtöbb országban van két, választási sikerre valóban esélyes párt, de a sokpártrendszerben mellettük ott van több olyan erő is, ami a két oldal közé, vagy akár az ő vitáikon kívül helyezik el magukat. Ők is alakítják a közbeszédet, amiben így nem csak kétféle vélemény váltja egymást (vagy „A párt” tökéletes és „B párt” a megtestesült gonosz, vagy épp fordítva), hanem mérsékeltebb, a két nagy álláspont közötti nézet is. Ezen felül ezek a

pártok új szempontokat is behoznak a politikába, amikre nem lehet mindig azt reagálni, hogy „a másik párt vállalhatatlan”. Az ily módon moderált közbeszéd a nagyobb pártokat is arra kényszeríti, hogy legalább részben mérsékeljék az álláspontjaikat, és erre a társadalom is reagál. A köztes pártok szavazói már nem csak feketén és fehéren látják a világot (és így például a kormány teljesítményét), és miután a politikusok olyan gondolatokat is képesek behozni a diskurzusba, amik legalább részben elgondolkodtatják a polgárokat akár saját kedvenc pártjuk egyes lépéseivel kapcsolatban, a társadalmi árkok nem tudnak olyan mélyé válni, mint amilyen köztes pártok nélkül lennének.

Ezzel szemben, ha kialakul két blokk, amelyeken kívül nincs élet, akkor a politikai elit és a társadalom is berendezkedhet arra, hogy csak kétféle ítélet lehetséges: a „sajátjaink” mindig jók, az „ellenség” mindig rossz. Köztes pártok hiányában csak ez a kommunikáció érvényesül, ez pedig folyamatosan erősíti a polarizációt. Ezek után a polgárok sem éreznek másként, így a táborok közötti átfedés vagy átjárás teljesen megszűnik.

Ennek a megállapításnak súlyos következményei vannak, különös tekintettel a mai magyar helyzetre. Egyrészt látszik, hogy a magyar társadalomban legkésőbb az ezredfordulóra, de talán már korábban látható volt a blokkosodás, ami kiváló táptalajt adott a polarizációnak. Ezt enyhíteni pedig csak a domináns pártrendszer tudta. Tulajdonképpen éppen ez, amit sokan a polarizáció fő okának tartanak (a Fidesz kétharmados fölénye és az, hogy az ellenzék széttagoaltsága

okán nem tudta megközelíteni) volt a leghatékonyabb gyógyír az árkok mélyülésére.

Érdemes leszögezni, hogy a 2010-es években is elég magas maradt a magyarországi polarizáció, tehát nem jelent tökéletes megoldást a dominancia erre a problémára. Kizárólag a polarizáció csökkentése szempontjából azonban a domináns rendszer is jobb, mint a blokkosodott kétpártrendszer, egyrészt, mert nincs egy nagy ellenség, akit a domináns párt támadhat a túloldalon, másrészt pedig a köztes pártok megléte miatt. A megoldást a nyugati típusú sokpártrendszer jelentené, de annak hiányában a dominancia marad a jobb opció a kétpártrendszerrel szemben.

Az, hogy a Tisza mögött egyesültek a kormánykritikus erők, a polarizáció növekedéséhez vezethet tehát. Újra kialakul a 2000-es évekből már ismert kétosztatú rendszer, és vele együtt elkerülhetetlenül érkezik a kiugró polarizáció is. Ezen feltehetően a Tisza esetleges választási győzelme sem változtat majd, hiszen a két blokk megmarad utána is.

Mi a megoldás?

Nagyon úgy tűnik tehát, hogy a „populisták” eltávolítása a politikából nem vezet közvetlenül az árkok betemetéséhez. Nem elég Donald Trumpot vagy Orbán Viktort leváltani ehhez. Felmerül a kérdés, hogy miként lehetne mégis tenni a polarizáció elszabadulása ellen. Első körben ehhez azt kell tisztázni, hogyan alakul ki, és miként fordítható

vissza a blokkosodás folyamata. Az egyik lehetőség, hogy a politikai elit kezdi egyre kevésbé partnerként vagy akár ellenfélként kezelni riválisait, és egyre inkább ellenségek közötti élet-halál harc alakul ki. Ezt a harcot imitálja ezután a társadalom: miután kedvenc politikusai évekig szajkózzák, hogy a másik oldal vállalhatatlan és gonosz, maga is átveszi ezt a gondolkodást, és a rivális oldal szimpatizánsait sem veszi már emberszámba, ezáltal megvalósítja az elitek harcát a saját kis világában, megágyazva a polarizációnak.

A másik lehetőség, hogy a helyzet épp fordítva van. A társadalomban szervesen kialakul két, egymástól markánsan különböző csoport, akik között az elit tevékenységétől függetlenül nő a távolság. A politikusok csak reagálnak erre a folyamatra, és saját maguk is eltávolodnak az ellenfeleiktől. A kérdés tehát az, hogy honnan ered a polarizáció: az elittől vagy a néptől? Akitől ered, az tudja a visszafordítást is elindítani.

A válasz feltehetően valahol a kettő között van, de Magyarországon különösen jól látszik, hogy a társadalom már évtizedekkel ezelőtt kétosztatúvá vált, és a polarizáció kimagasló mértékű, amióta vannak róla adataink. Lehetséges, hogy a magyar polgároknak mélyen gyökeredzik ez a megosztottság, és a polarizációt csak gyökeres társadalmi változás tudja érdemben csökkenteni. Sokat segítené, ha a politikai táborok vezetői időről időre gesztusokat gyakorolnának egymás irányába, és legalább kicsit csökkenteni próbálnák a távolságot egymástól. Ez tulajdonképpen egy

többpártrendszer kultúráját hozná be a jelenleg kétosztatú magyar politikába.

Az elit így tudná csökkenteni a polarizációt addig, amíg Magyarországon nem szűnik meg a kettészakadt politika. Nem lesz könnyű közelebb hozni egymáshoz az oldalakat, és a pártrendszer jelenlegi trendje, ami a Tisza és a Fidesz közötti ádáz küzdelmet vetíti előre, csak ront az eleve rossz helyzeten. Köztes pártok nélkül csak álom marad az alacsonyabb polarizáció.

Az sem véletlen, hogy Magyarországon tartósan nem tudott megmaradni a többpártrendszer. Az érzelmi polarizációnak megágyazott, hogy tulajdonképpen [évszázadok óta jellegzetesen kétosztatú a magyar társadalom](#), különös tekintettel a kulturális elitre. Már a kuruc-labanc ellentét is ezt a mintázatot előlegezte meg, de később két tábor volt a dualizmus alatt is, és a Horthy-, majd a Kádár-korszak fő politikai kérdése is az volt, hogy ki milyen mértékben fogadja el a fennálló rendszert. Erre a kérdésre végső soron igennel vagy nemmel lehetett válaszolni, az árnyalatok elvesztek, és ennek megfelelően két "párt" alakult ki (bár sokszor ezek a pártok nem voltak hivatalos szervezetek, mégis egy politikai tömböt alkottak).

A politikai kétosztatúság háttere egy kulturális megosztottság volt. Egy, a hagyományokra, konzervativizmusra, nemzeti önrendelkezésre építő tábor állt szemben egy progresszív, liberális, a nyugati mintákat minél gyorsabban átvenni kívánó réteggel. Így kialakult két, egymással

alig érintkező, egymást elítélő, párhuzamos elit. A rendszerváltás idején ezen két csoport küzdelmét képezte le a népi-urbánus ellentét.

Nem is csoda, hogy a rövidéletű többpárti kísérlet után ezt az ellentétet képezte le az ezredfordulóra a magyar politika, és most is ez nyilvánul meg a hazai közéletben. A magyar társadalom tehát mélyen kétosztatú, ennek több száz éves hagyománya van, amit a politikusok még ha akarnának, akkor is nehezen törhetnének meg.

Ez igencsak borúlátó következtetésre vezethet minket. A magyar társadalom mélyen kétosztatú, márpedig a kétosztatúság erős érzelmi polarizációhoz vezet, a szélsőségesen polarizált társadalmakban pedig nem működhet jól a demokrácia. A magyar demokrácia problémáit tehát nem oldaná meg az, ha a Fidesz egy csapásra kikerülne a hatalomból, mert amíg a politikai árkok ilyen mélyek, elképzelhetetlen egy nyugatos, demokratikus rendszer. Ehhez egy olyan többpártrendszerre volna szükség, ami képes levezetni a meglévő társadalmi feszültségeket, és ami folyamatos kompromisszumra kényszeríti a politikai elit tagjait egymással. Ezzel lassan lehetne enyhíteni a történelmi ellentétet a két oldal között, de ez nem működhet gyorsan, mert szinte példátlanul stabil Magyarországon a két tábor jelenléte; generációk óta egyre erősödik ez az ellentét.